

KONDOR ÁDÁM

Lassan összeolvad bennem a két világ

Thaiföldi jegyzetek

(augusztus 24.)

Az utazás gyakorlottan megy: vigyázok, hogy keveset egyek, no coffee/alcohol, időben beveszem a fejfájás-csillapítót. A Doha-Bangkok járaton sikerül aludni, álmodni is, kétszer is heves szívdobogásra ébredek. Az elszakadás fájdalma dominál. A repülőtéren *nong Mint*¹ vár, először tettetem az örömet, csak amikor az önkiszolgálóban levest eszünk, akkor oldódik valami és valódi örömmel tudok ránézni. Különb-
ben végig csak az otthon maradt gyerekekre gondolok, aggodalom, bűntudat és vágy, hogy itt legyenek velem... Nézem az ebédlőben a thaiokat, eszembe jut, hogy hét éve, mikor először jöttem, föltűnt, hogy „szabad emberek”. Akkor még feltűnően érezhető volt, mennyire más, öntörvényűbb a viselkedésük, mint a magyaroké, akiken nyomott hagyott egy bornírt diktatúra. A thai királyi diktatúra, úgy tűnik, sokkal intelligensebb volt, soha nem ígért gondoskodást, és ezért nem törte meg az önálló kezdeményezés képességét sem. Ma már nincs ilyen különbség, nyilván a magyarok változtak, felnőtt egy szabad generáció. A Chiang Mai-i járatra várva nem érzem a helyzet különlegességét, a változás csak annyi, hogy fizikailag kevésbé viselt meg az utazás, mint bármikor korábban.

Azon töprengek, az én skizofréniam jele, hogy „mindent magam mögött hagyva” itt vagyok ebben az ázsiai országban, vagy tényleg reménytelen a helyzet Magyarországon, nincs segítség, és a süllyedő hajóról menekülni kell. Miután nem fizikai fenyegetés elől kellett „menekülni”, ezt nehéz eldönteni, legfeljebb az idő igazolhatja a döntést.

1 *nong Mint* = menta kislány. Thaiföldön a 20. században vezették be az európai típusú személynevek kötelező használatát. Azelőtt mindenkinek csak ragadványneve volt. Egy más közt ma is csak ezeket használják.

(augusztus 27.)

Amikor hat és fél éve először jöttem Thaiföldre, minden sokkolóan idegennek tűnt. De nem csak az van, hogy ismerőssé, otthonossá váltak a dolgok: lassan összeolvad bennem a két világ, a két, egymástól oly távoli otthon mintha már egy lenne. Különös tapasztalat. (Ma reggel például egy másfél éves kori emlékkép idéződött fel: tehetetlenül fekszem a babakocsiban és a levelek mozgását, a köztük átszűrődő napfényt nézegetem „végtelen sokáig” – aminek mintha több kontinuitása lenne itteni élményeimel, mint későbbi, budapesti emlékekkel.)

(augusztus 28.)

Végül arra a túl egyszerű kérdésre kell válaszolnunk, hogy „maradni vagy elmenni”. Márpedig az élet mindig sokkal bonyolultabb, nem lehet egy ilyen szimpla ellentétre redukálni az összes szempontot, ami ilyenkor fölmerül. Valószínűleg az okos ember úgy megy, hogy marad (vagy úgy marad, hogy megy; vagy valahogy kitalálja, hogy egyszerre menjen is, maradjon is).

(szeptember 6.)

„The art of urban living” – áll az óriásplakáton. És valóban, Chiang Mai az egyik legélhetőbb város a világon.

„In Ivan hab' ich gelebt, und ich sterbe in Malina...”

Ha Ingeborg Bachmann ide vetette volna a sorsa, hogy érezte volna magát? Ugyanannyira szenvedett volna? (Persze neki talán Olaszország volt az, ami nekem Thaiföld.)

(szeptember 18.)

Egy kevésbé felhős napon délelőtt tizenegy körül kezd „elviselhetetlenül” meleg lenni. (Ami csak azt jelenti, hogy fedetlen fővel nem esik jól álldogálni egy *napsütötte sávon*.) Aztán fél öt körül tűnik fel először, hogy már nincs olyan meleg. Fél hatkor hosszabbak az árnyékok, de a nap még ragyog. Hat körül elkezd érezhetően sötétedni, a nap még mindig a helyén, nem lehet belenézni. 6:30-kor elindul a tűzijáték, narancssárgától bíborvörösre változnak a színek, a nap láthatóan süllyed. 6:49-kor az ég nagy része vészjóslóan sötétszürke, nyugati peremén még erős a fény, a szürke háttér előtt feketének látszó felhőfoszlányok lebegnek. A madarak már elültek, úgyhogy csönd van, meleg, ettől olyan, mintha egy szobában lennénk, amit csak a kandalló fénye világít meg. 6:55-kor mindennek vége, az ég teljes kiterjedésében

koromfekete. Reggel ugyanez visszafele: 5-kor töksötét, 6-kor már világos reggel van. Hozzá kell szokni a gyors változáshoz...

Olyan kár, hogy negyven-ötven évesek vagyunk, mire megismerjük a történelmet annyira, hogy megértjük, ami velünk történik, abban semmi egyedi nincs, minden megtörtént már másokkal, korábban sokszor.

Vagy fordítva van? A történelmet, mások történeteit is csak saját tapasztalataink alapján értjük vagy ismerjük fel; életpaszta-
lat nélkül mások beszámolóit nem mondanak semmit.

Jung írja, hogy mikor Richard Wilhelm visszatért Kínából és Frankfurtban tanított, „újra európaivá vált”, túlságosan asszimilálódott az egyetemi környezethez, és szerinte (Jung szerint) ez nem tett jót neki. Hogy ebbe halt bele, feltételezi Jung.

(október 2.) A thai ház

Miután nem kell a hideg, csak az eső ellen védekezni, ezért nem feltétlenül szükséges, hogy a thai háznak legyen oldala, elég, ha teteje van. A régi thai házakban a falak sokáig jelzésszerűek voltak, sok hézaggal, hogy a levegő szabad áramlását ne akadályozzák. Talán ezért is, a falak, az egyértelmű térbeli határok hiánya miatt kellett lábakra állítani, vertikálisan kiemelni a házat a síkból (persze a hangyák meg az árvizek elleni védekezés miatt is). Ma már itt is betonból és téglából építkeznek (az erdőket lényegében kiirtották), de a falak egy sor téglából vannak, az ablakok egyrétegűek, az ajtó gyakran csak egy sínen mozgó üveg tolóajtó – a határ a külső és a belső között törekeny. Ezen a vidéken az ember a külvilágban ugyanannyira otthon van, mint a saját házában. A ház különben is nagyrészt közösségi tér, általában csak egy (háló)szoba van kizárólagosan fenntartva a tulajdonosnak – ide viszont másnak nem illik belépni –, a többi helyiséget úgy alakítják, hogy számolnak az állandó vendégszállással. A „szobák” sincsenek feltétlenül falakkal leválasztva, gyakran valami más eszközzel különítenek el sarkokat az egy nagy „nap-palin” belül, ahova félrehúzódhat valaki, ha dolga akad, úgy, hogy azért továbbra is együtt legyen a többiekkel. Bizalmatlanság övezi a tartós egyedüllétet, nem nagyon hagyják; illetve az igény sem merül fel rá – ki akarna egyedül lenni? Nem jó az. Az építkezési stílus persze árulkodik arról, hogyan helyezik el magukat a világban az építők.

A thai ember a saját testét átmeneti szállásnak tartja, amiben a „lelke” egy rövid életre vendégeskedik. (Ezért akár az is előfordulhat, hogy éjszaka, amikor a lélek távol van, egy másik lélek megszállja a magára maradt testet. Pszichés zavarok magyarázatára kiválóan alkalmas ez az elképzelés.) A testet természeti erők és a karma alakítja. Meghalni annyi, mint kiköltözni ebből a világból és ebből a testből. A lélek üres kézzel távozik, és az anyagi javak, amiket fölhalmoztunk, mások használatára

itt maradnak. Ezért értelmes ember nem törekszik öncélúan vagy fölhalmozására. Ami számít, ami marad a halál után, az a karmikus hatás, cselekedeteink következménye. Csak a tetteknek van jelentősége: ami a tettek hatására létrejön, az elkísér a következő születésekbe. A létezés minden formájában szenvedés, de azért van minőségi különbség abban, hova születik a lélek. (Ez a lélek, ami kicsit a freudi tudattalanhoz hasonlít abban a tekintetben, hogy teljességgel megismerhetetlen, csak következtetni lehet a létezésére.) A földi lét lényegében csapda, amelyben a legjobb, ha nem történik semmi, ha az ember „nem csinál bajt”; illetve lehet jót is csinálni, elsősorban azzal, ha a vallási intézményeket támogatjuk, vagy segítünk másoknak, s ezáltal a következő életek kicsit szerencsésebbek lesznek. Egyik építészeti következménye ennek az eszmerendszernek például az, hogy a thai falvakban általában a templom a legcifrább épület. A templom közösségi tér, de mindenki otthon van benne, sose zárják kulccsal, nincs belépődíj, mindenki addig marad, amíg jólesik. Gyakran az éjszakát is a templomban töltik. A közösség adományából épül, de mindenkinek megéri a templomra költeni a pénzét ahelyett, hogy a saját házára költené, mert ezzel „jót tesz”, jövődó életekre bankol. A templom, a közösség élete tovább tart, mint az egyéné.

A gazdagságnak azonban van egy másik értelmezése is: a jelen életbeli siker, vagyon annak a jele, hogy korábban sok jót tettünk, ezért a gazdagságra inkább büszkének kell lenni. Ez a thai hivalkodás magyarázata, mindenki többnek akarja mutatni magát. Ez a múlt. A gyors gazdasági fejlődéssel együtt rohamosan szekularizálódik a társadalom, gyengül ezeknek a régi mítoszoknak a világmagyarázó ereje. Sokan büszkén mondják, hogy már nem hisznek a régi „babonákban”, de azért ha baj van, mégis mindenki a *sanghahoz* (a szerzetesekhez) fordul tanácsért. Társas helyzetekben talán szégyellik, de frusztrációk hatására a régi mítoszokhoz menekülnek – hova is tudnának máshova? A felvilágosodás számukra nem elköteleződés, csak egy kényelmes praxis.

(október 3.)

A világ állapota feletti kétségbeesésben Mengelberget hallgatom² – ez az excentrikus holland volt az utolsó, aki talán még értett valamit Mahlerből –, közben fura, egyenletes pufogás hallatszik be a nyitott teraszajtón. Valaki takarít? De hát nincs is szőnyegünk, amit püfölni lehetne. Kinézek és látom, a folyópartra kített kis kőasztal körül két galamb járja a *pávatáncot*.

Territoriális küzdelem? Szerelmi tánc? Vagy valami más? Nehéz egy idegen kultúrát értelmezni.

2 <http://youtu.be/BVT-F8nhM1w>

(október 3.) Csönd

A thaiok szerencsésen kimaradtak a 19–20. századi iparosításból, talán csak kicsit túlzás azt mondani, hogy az őskorból egyből a posztmodernbe léptek. Természet és társadalom szembeállítás, elidegenedés, a nagy, modern témák töredékesen, kontextus nélkül, illetve a lokális kontextusokba ágyazva bukkantak csak fel. Bangkoknak, Chiang Mainak nem volt Haussmann bárója, tervezés nélkül, „organikusán” nőttek egyre nagyobbra, máig megőrizve a falusi jelleget, például abban is, hogy sosem irtották ki teljesen a növényzetet a városon belül. Ha pedig növényzet van, akkor madarak és bogarak is vannak. Tücskök például. Ezek aztán muzsikálnak éjszaka, rendületlenül, kegyetlen hangosan. Mit lehet tenni? Miután a falak vékonyak, az ablakok egyrétegűek és nem zárnak jól, ezért, még ha mindent bezárunk, akkor is hallatszik a ciripelés. Továbbá ha mindent bezárunk, akkor meleg van, be kell kapcsolni a légkondicionálót, az se zajtalan. Persze csak pénzkérdés, lehet európai bunkert építeni, a hangtalan légkondicionálásra is van megoldás, nem ez a fő probléma, hanem mint ha a thaioknak nem is lenne igénye rá, hogy teljes csönd legyen. Sőt, éppen hogy a zajt kedvelik: mindenhol állandóan megy a tévé (egy statisztika szerint Thaiföldön néznek legtöbbet tévét a világon), de sehol nem láttam, hogy tartósan figyelték volna a műsort; a lényeg, hogy legyen alapzaj. Hangosan is beszélnek, zajosan, sajátos nonsalansszal közlekednek, szinte elvárás, hogy zajt csapjunk, amikor belépünk egy helyiségbe. Többször halálra rémítettem embereket azzal, hogy nem voltam elég elővigyázatos, csöndben, szó nélkül jelentem meg valahol: ahogy hirtelen észrevettek, mintha szellemet látnának. (๓๗๑๓ – mondják thaiul, azaz „leesett a szíve”.)

„Sötétség és hideg vesz körül nemsokára” („Bientôt nous plongerons dans les froides ténèbres”). Miért nem írhatta ezt thai költő? Miért nem értheti ezt a thai olvasó?

Európa „mestermetaforája” a Jó és Rossz harca. Fény/árnyék, nyár/tél... A nap, ami éltet és melegít, vele szemben a sötétség és hideg, ami a halál. Európában ezek nagyjából egyenrangú erők. Forró-égövi országokban viszont minden jónak és rossznak forrása is a Nap. Nincs két erő, egyetlen abszolút uralkodó van csak, ami életet ad és elvesz (egy hosszabb séta, fedetlen fővel, délidőben, ha még inni is elfelejt közben az ember, könnyen halálossá válhat). A thai „buddhizmus” napvalás, látható ez a sugárzó, arany Buddha-ábrázolásokból is, tele van velük az ország. Az éjszakának nincs egyenrangú mitológiai. A sötétség legfeljebb enyhülést jelent, időszakos védelmet. „Sötétség és hideg...” – ami a vers szerint a koporsóban vár ránk: Thaiföldön elégetik a holttestet, a halálban a testet forrószög emészti el, gyorsan megsemmisül, nincs hideg, nincs csontváz, nincsenek sírból kikelő zombik, kísértetek, vámpírok – micsoda szellemi szegénység, nem igaz?

(október 22.)

Az ember nem jár repülőtérré, akkor sem, ha olyan közel van a városhoz, mint Chiang Maiban. Most vagyok itt először úgy, hogy nem én utazom. Barátunk érkezik Phuketről, kijöttünk elé – most én vagyok otthon. Amíg várunk a kényelmes, párnázott padokon, van idő fölidézni korábbi emlékeimet. Mennyire másnak tűnt, amikor évekkal ezelőtt először érkeztem ide! A valószínűtlenül forró levegő, amit észre se veszek már. A thai nyelvű feliratok, amiket ha lassan is, ma már el tudok olvasni (egy részüket meg is értem). És főleg az emberek: testtartás, mozgás, arckifejezés, mind kezd jelentéssel feltöltődni! Kívül alig változott valami, nyilvánvaló, hogy a bennem történt változások miatt ennyire más most ennek az épületnek a hangulata. Azáltal, hogy otthonomnak tekintem, magamból is hozzáteszek valamit..., saját magammal kapcsolatos érzéseim egyre jobban áthatják azt, ahogy a külvilágot érzékelem. Lehet, hogy sok vándort ez a mindig elkerülhetetlenül bekövetkező projekció kényszerít rá, hogy újra és újra fölkerekedjen?

(november 2.)

Merengeni jó, romkocsmában vagy máshol, bármit is állít erről a magyar miniszterelnök. Könnyű ebéd után ülni egy barátságos és kényelmes ház árnyékos verandáján, nézni a patak túloldalán a ligetet, szotyolát rágcásolni (a thai szotyola enyhén sós-édes ízesítésű), hallgatni a madarakat meg a nekik tápláléklul szolgáló apró lények kissé erőszakos zakatolását – persze lehetőleg kellemes időjárási viszonyok mellett..., csak ennyi kell, és máris mint-ha a világgal se, velem se lenne semmi baj.

Az élet alapjait lassan, észrevétlenül (incremental drift) erodálja a versenyképesség miatti folyamatos, növekvő pánik. Mik az élet alapjai? Például a kielégítő emberi viszonyok és érzések: bizalom, gyöngédség, türelem, adott esetben a szenvedés nyugodt túrése – ezek mind valahogy az idővel is összefüggésben vannak, pontosabban az időérzettel, hogy „van” vagy „nincs” időnk. Az ázsiai türelem, ami nem egy emberöltő távlatából szemléli a világot, leginkább a természettudomány projektjéhez hasonló: nem tudjuk, mi ez az egész, ami körülvesz és egy generáció bizonyára kevés lesz ahhoz, hogy mindenre fény derüljön. Az ember a tudomány állásának egy pontján belép a vizsgálódás folyamatába, hozzáteszi a megfigyeléseit a többiekéhez, majd mielőtt végleges és biztos ismeretek birtokába jutna, kénytelen (általában kínos körülmények között) váratlanul távozni.

Az északi országok, ha nem rabolhatnak szabadon, versenyhátrányban vannak előnyösebb éghajlatú országokkal szemben. Európát a kultúrája is agyonnyomja, ami költséges koloncként lóg már csak a mindenkori kormányok nyakán: a thai szavak,

amiket a kultúra fordításaiként megadnak, a neveléssel, fejlődéssel vagy viselkedéssel kapcsolatosak, mindig az ember szellemi állapotára utalnak – nincs is Thaiföldön színház, koncertterem, zenekar, opera, állami támogatású Kunsthalle, költséges „kortárs művészet”. Vagyis van! Egy-egy mindenből, mutatóba, hogy bizonyítsák, menne ez nekik, ha akarnák. Thaiföld nem Korea, ahonnan a legtöbb versenygyőztes hegedűs származik mostanában; itt nem szokás – talán a melegebbre való tekintettel – fölösleges erőfeszítéseket tenni.

És így tovább.

Aztán megérkezik házigazdánk és megkér, hogy vegyek le egy 40 kilós cementes zsákot a kocsiról. Hét évvel idősebb nálam, az ő gerince már nem viselné jól, az enyém még bírja.

(november 9.)

Hajlamos vagyok azt gondolni, hogy a buddhizmus nem vallás, hanem valami más. Ebben azonban tévedek, vagy legalábbis ellentétes a véleményem a Thaiföldön széles körben elterjedt nézettel. A buddhizmus itt a พุทธศาสนา alá sorolódik a tezaurusban, ahova például a kereszténység is. A thai vallási tolerancia alapja éppen az, hogy „más vallások is épp elég jók”. Persze mindenkinek a maga buddhizmusa...

Ebben a térségben (Délkelet-Ázsiában) sokkal kevésbé rögzültek általános társadalmi szokások, mint Európában (par excellence posztmodern társadalmak, lehet mondani), ám ha nagy népesség van együtt, valamit muszáj kitalálni, ami szinkronizálja az egyedek kaotikus mozgását. A thai államnak a 19. század második fele óta ez a fő gondja („itt ez a sok ember, mit kezdjünk velük” – száz éve hat millióan, ma hatvannál is többen). Ki is találunk mindig valamit, a megoldás része a vallás, aminek ezen a vidéken domináns összetevője a buddhista hagyomány. A „vallás” ebben az esetben nem jelent többet rendszeresen ismétlődő, nem racionálisan (vagy inkább ál-racionálisan) indokolt közös tevékenységnél. Hangsúlyozottan magánügy, hogy ki mit gondol, mit él át; ami számít, hogy a közös szokások gyakorlásában részt vegyen. Valószínűleg ugyanebből az okból alakult ki az a sajátosság a thai társadalomban, hogy mindenkinek elégedettnek kell lennie. Az ember viselkedését itt nem kielégítő mértékben szabályozzák interiorizált társadalmi konvenciók, az egyén mindig veszélyes: nem tudjuk, mit gondol, mit tervez, mit akar, mire készül – aki nem érzi jól magát, az egy időzített bomba. Itt nem elég egy semleges „kösz, jól vagyok”-kal válaszolni találkozáskor, tényleg jól is kell lenni, addig nem nyugszanak, amíg ezt el nem érik. Ez nem azt jelenti, hogy nem lehet nagyon rosszul is az ember, viszont akármilyen rosszul van valaki, muszáj a személyiség egy részét akkor is fenntartani a többieknek szóló mosolyok számára. Jelezni kell, hogy akármekkora is a baj, azért „jól vagyok”.

Ugyanezen okból nem illik szakadatlanul ülni egy szobában és dolgozni. Mindig van valami esemény, látogató érkezik, teendők a kertben, közös étkezés, valaki segítséget kér..., és nem lehet arra hivatkozni, hogy bocs, most csinálok valamit: a közösség az első! Nem csak otthon, munkahelyen (irodában, egyetemen, kórházban) is így van ez: végezd el a munkád, de szinte titokban, ne zavarj vele másokat, és közben mindig állj készen az interakcióra, ha valaki akar valamit. Az elvégzett munkára, teljesítményre nem illik büszkének lenni, annál inkább társadalmi rangokra, címekre, kitüntetésekre. A társadalmi elfogadottság az emberi minőség egyetlen, biztos mércéje. Az egyénnel szembeni (részben jogos) bizalmatlanság akadálya az autonóm, belsőleg vezérelt, „érett” személyiség kialakulásának – gondolhatnánk. Ez azonban inkább fordítva van: talán összefüggésben a halhatatlan, életről-életre vándorló lélek ideájával, az emberi autonómiát eleve adottnak veszik (legalábbis így viselkednek). Épp azért kell a közösség iránti elkötelezettséget állandóan bizonyítani, mert az egyén (karmikus) individualitása felszámolhatatlan, veszélyes és tiszteletre méltó. Meglátszik ez a gyerekekkel kapcsolatos viszonyulásokban is. A szülők igyekeznek már egész kicsi kortól minél kevesebbet lenni a gyerekeikkel, és amikor együtt vannak, akkor is inkább passzívak, jóindulatú iróniával szemlélik a gyerekek civilizálatlan törekvéseit; a születés pillanatától kezdődik a leválasztás, az érzelmi és fizikai kötelék gyengítése. Kiderül, hogy a gyerekeket nem kell „megtanítani” semmire, nem kell nevelni, oktatni, idomítani, dresszírozni, kényszeríteni, saját maguktól úgyis megtanulnak a fizikai és az emberi világ keretei között mozogni, kialakítják a saját, egyéni módjukat a világgal való együttműködésre.

(december 25.)

...

A tágas, de zsúfolt, földszinti nappaliban pianínó áll, ragaszkodnak hozzá, hogy az egész család jelenlétében produkáljam magam. Nem véletlen ez, bonyolult szükségszerűségek eredményeként áll elő és előre kiszámítható dramaturgia szerint fog lezajlani az esemény, amiben igyekszem sérülésmentesen és hajlékonyan részt venni (nincs nagyon más választásom). Noha még nem igazán ismerem ki magam a thai pszichológiai labirintusban, egy megézés azt diktálja, hogy kottát követeljek, csak abból vagyok hajlandó játszani. A kottában könnyűzenei és klasszikus slágerek. Mint bűvész a kártyáival, felkérem a zongorázni tanuló nagyobbik lányt, hogy válasszon, melyik darabot kívánja hallani. Talán klasszikus zenei képzettségem iránti tiszteletből a közismert Pachelbel kánon ügyetlen átíratát választja. Kis javításokkal lenyomom nekik, elég hosszú, végig figyelmesen hallgatják. Vége, taps, Tho úr azonnal felviharzik a lépcsőn emeleti szobájába, fontos ember, halaszthatatlan munkája van még ma este. A

zongorista lány egyetemre jár, gimnazista testvére hegedül, most őt kell kísérem, gátlásosan előveszi a hegedűjét, a többiek biztatják, ne féljen. Később még több darabot követelnek, végül a nagylányt kell „tanítanom”: trükköket várnak, titkokat, amiktől könnyen, gyorsan javulni fog a „technikája” – Thaiföld a hatékonyság és az irreális elvárások bűvöletében él, úgyse hinnék el, hogy a napi nyolc óra gyakorlást nem lehet megúszeni – mutatok néhány szórakoztató ujjgyakorlatot. A gyerekek mindhárman – a legkisebb fiú is – modern fiatalok, vékonyak, érzékenyek, állandóan a neten lógnak; mintha Spielberg valamelyik utópiájából léptek volna elő.

A szituáció rétegei nagyjából a következők (rekonstruálom utólag, évekkel később): az udvariasság megköveteli, hogy biztosítsák a vendég számára a lehetőséget képességei fitogtatására, valamint ez alkalom arra is, hogy újra átéljék az otthonos, thai kisebbségi érzést az európaiakkal szemben. Az így keletkező kínzó irigységet, megsemmisülés-érzést úgy gyógyítják, hogy magukban megállapítják, közel se játszom olyan jól, mint a tv-ben látott sztárok. Ezt abból érzékelem, hogy az őszinte csodálat hűvösebb, távolságtartó dicséretre vált. Ugyanakkor, ami használható a tudásomból, azt igyekeznek megkaparintani, ezért kell a végén beavatnom a titkokba a zongorázni tanuló lányt. Kottából játszani egyrészt tapintatos dolog: számukra ismert, ellenőrizhető az anyag; másrészt „védem a bensőmet”: nem adom ki magam teljesen, a magamban őrzött zenét nem kaphatják meg ilyen könnyen.

(február 22.) Oktatás

Thaiföld notóriusan rosszul teljesít a PISA teszteken. Legalább tíz éve téma az oktatás alacsony színvonala, az ország GDP-jének 4%-át oktatásra költik, ami kidobott pénz, a felmérések szerint nem javul a diákok teljesítménye. Különösen azért aggasztó ez, mert a PISA eredmények jó indikátorai a gazdasági növekedésnek: ha nem javul az oktatás színvonala, akkor az ország gazdasági teljesítménye is stagnálni fog, a továbbra is jelentős amerikai támogatás ellenére el fogja veszteni a régióban pozicionális előnyét. Az idegennyelv-oktatás az óvodában elkezdődik, hároméves gyerekek már az angol abc-t tanulják, ennek ellenére egyetemet végzett emberek gyakran megszólalni sem tudnak angolul. Tudományos, magas képzettséget igénylő állásoknál munkaerőhiány van, mert a frissen végzett diplomások tudása nem megfelelő. Az államilag szervezett, egységes oktatás 15 éves, érettségig tartó ingyenes tanulást biztosít minden gyereknek. Ez jó, az oktatás azonban tekintélyelvű, engedelmességre nevel, így aztán nem is lehet hatékony.

Európaiak számára magától értetődő, hogy ha valami nem jó, azon változtatni kell. Csakhogy a buddhista szellem a változásban

magában a szenvedés okát látja. Az ideális cél, a Nirvána olyan állapot, ami nincs „alávetve a változás kényszerének”. Nagyjából a 20. század közepe óta lezárult az a korszak, amikor az uralkodó osztály nyugati szokások átvételében látta az ország „civilizálásának” eszközét (és például kalap viselésére kényszerítette a polgárokat). IX. Rama uralkodása lényegében a konzervativizmus jegyében telt (ld. „sufficiency economy”), az újra megszilárdult hatalmi viszonyok nyertesei nem érdekeltek a további „fejlődésben” – bármit jelentsen is ez –, s ebben a „stabilitásban” az ország legnagyobb külföldi támogatója/szövetségese, az USA is érdekelt volt a hidegháború alatt. Ezért maradtak meg ma már mulatságosan régimódinak tűnő szokások, például a kötelező egyenruha viselése óvodás kortól kezdve, de még egyetemistáknak is. Otto Kernberg megjegyzi, hogy az agresszió és az önpusztítás két jelentős motivációs rendszer, ami állandóan jelen van az elmében. Az európaiak annyira megijedtek, amikor ezt észrevették, hogy egy hatalmas kulturális, művészi felépítményt alkottak e baljós tény leplezésére. Önmagunk becsapása annyira jól sikerült, hogy mindig rettentően meglepődünk, amikor a destruktivitás felszínre tör, például háborúk formájában. Ázsiában az önbecsapás taktikai nem fejlődtek ilyen magas fokra, itt jobban tisztában vannak vele, hogy az ember veszélyes lény, ezért az oktatási rendszert alakították úgy, hogy lehetőleg csökkentse a kezdeményezőkézséget a diákokban: még mindig jobb, ha semmit nem akar az ember, mint ha, mondjuk, gondol egyet és lövöldözni kezd. A kollektív örületek ellen nyújt valamelyes védelmet, ha az elmét jó előre kitömik a közösséget definiáló mítoszokkal. Ez a stratégia persze nem hoz jó eredményeket a PISA tesztek értékelési szempontjai szerint. A helyi médiában sok szó esik a fiatalkori bűnözésről, állítólag kamasz galerik gyakran támadnak egymásra, nemzetközi összehasonlításban azonban nem látszik, hogy annyira rossz lenne a helyzet.

(május 5.)

„Mit számít, hol és hogyan élünk” – mondja Oyuki, a gésa, Mizoguchi filmjében.

Nicolas Berggruen – az „excentrikus milliárdos”, világpolgár, aki arról híres többek között, hogy összes ingatlanát eladta és szállodákban lakik – meg úgy nyilatkozik, hogy ő mindenhol otthon érzi magát: „Az ember az elméjében van otthon, és ha otthon vagyunk abban, amit csinálunk, akkor mindenütt jó.”

(május 30.)

Biciklivel lassan csörgedezve az északi thai utakon van idő nézelődni. Előfordul, hogy összeakad a tekintetünk valakivel: egy út menti árus vagy egy szembejövő motoros, járókelő, aki épp előttünk akar átmenni az utca túloldalára, egy teherautó platóján üldögélő kislány... Mindenki mosolyog. Pontosabban elmosolyintja magát a szemkontaktus hatására. Mi a tartalma ennek a mosolynak? „Welcome, üdvözlégy nálunk”? „Nem kell félned tőlem”? „Ugye nem fogsz bántani”? Néha az az érzésem, mintha a nézés hatására „térnének magukhoz”, mintha hirtelen ekkor eszmélnének rá, hogy léteznek. Elmerülve valami tevékenységben, vagy csak lustán szemlélődve, saját magukat a környezettel folytonosnak, egylényegűnek élik meg, ebből csak egy másik szempár tudja kizökkenteni őket rövid időre. És valóban, mindennapos, hogy harmadik személyben beszélnek magukról, személyes névmás helyett nevükkel jelölve magukat. A szótár szerint ez genderspecifikus nyelvhasználat, inkább nőkre jellemző; „én”-t mondani ezek szerint a férfiak előjoga. Nekem inkább hierarchikusnak tűnik a különbség, férfiak is tárgyá válnak saját elbeszélésükben, ha alárendelt pozícióból szólalnak meg. „Én”-ként nem szólalhatok meg, nem kérhetek, nem követhetnek semmit a szimbolikus társadalmi hierarchiában felettem állótól: tárgyként beszélve magamról figyelmeztetem a másikat, hogy számára a környezet, a természet része vagyok. S ahogy az eső is képes alámosni a házat, a vihar összetörni a tetőt, úgy ez az ember, aki most beszél, és aki alárendelt pozícióban van, szintén veszélyessé válhat – ezért, csakis ezért érdemes odafigyelni rá, a jóllétére, kívánságaira.

Máskor mintha a buddhista bölcsességet lehetne fölfedezni a mosolyok mögött: „Igazán szórakoztató, hogy ebben a mulatságos emberi testben kell itt léteznünk – te is így gondolod?”